
POLITIIKAN MEDIOITUMINEN: POLIITTISEN TOIMINNAN EKOLOGIA JA SEN MUUTOKSET

KOLUMNI

Ajatus, että media vaikuttaa politiikkaan, tuskin yllättää ketään. Ei kuitenkaan ole selvää, miten media vaikuttaa, tai voidaananko tuota vaikutusta manipuloida. Jos voidaan, kuka sitä manipuloi ja miten. Ja mitä siitä seuraa poliitikkojen toiminta-aiheisiin nähden? Poliitiikan tutkija Maarten Hajer, erityisesti ympäristöpolitiikan diskursiivisten ulottuvuuksien tutkijana tunnettu moninkertainen Suomen kävijä, omisti pari vuotta sitten julkaistun kirjansa *Authoritative Governance. Policy-making in the Age of Mediatization* (2009) tällaisille kysymyksille. Esittelen seuraavassa politiikan medioitumisen ulottuvuuksia käyttäen Hajerin teoksen lisäksi tukena Isabelle Stengersin kehittämää ”toiminnan ekologian” metaforaa.

Yksi Hajerin analyysin avaintermeistä on hallinta (*governance*). Taustalla on politiikan ja hallinnon tutkimuksen piirissä 1980-luvun lopulta lähtien itänyt uudenlainen julkisen vallan hallintokoneistoa ja -mekanismeja koskeva näkemys, joka tavataan tiivistää aforismiksi ”hallinnosta hallintaan”. Ajatus on, että julkista valtaa hallinnoi hierarkkisesti jäsentyneen perinteisen hallintojärjestelmän rinnalla ja enenevässä määrin sijalla verkostomainen, neuvotteleva (*deliberative*), monitasoinen, julkisen ja yksityisen yhteistyösuhteita vaaliva hallinnan järjestelmä.

Hajer on kehittänyt murroksesta tulkintaa, jolla on vahva empiirinen tausta ja joka on siksi poikkeuksellisen kiinnostava.¹ Hän on suosinut nimitystä verkostohallinta (*network governance*) (Hajer & Wagenaar 2003) korostaen erityisesti, että nykytilanteessa virallisten elinten ohien syntyy moniin suuntiin haarovia, tilanteen mukaan muuntuvia yhteydenpidon verkostoja. Verkostoja muodostuu paikkaamaan hierarkkisesti jäsentyneen ja sektoroituneen politiikan ja hallinnon toiminnallisia umpikujia, jotka tulevat ilmi sekä päätösten valmistelun että toimeenpanon yhteydessä. Poliittisen prosessin kuvaamiseen aiemmin käytetty ”politiikkasyklin” malli (valmistelu – päätöksenteko – toimeenpano toisistaan erillisiksi tulkittuna vaiheina) ei enää ole uskottava. Vaiheet sekoittuvat toisiinsa, ja politiikan toimeenpanon käytännöllisiä ongelmia joudutaan arvioimaan koko ajan.

Verkostohallinta eroaa perinteisestä korporativismista. Päätösten valmisteluun eivät osallistu vain ennalta tunnetut ja näkökantansa kiinnittäneet etuajat, kuten on ollut vakiintunut käytäntö esimerkiksi pohjustettaessa tulopolitiikkaa (hallitus-ammattiliitot–työnantajat) tai kuntien maankäyttösopimuksia (kaavoitusviranomaiset–maanomistajat–rakennusliikkeet).² Verkoston avautumisen ansiosta syntyy mahdollisuus, että useanlaiset valmistelun kohteena olevasta asiasta kiinnostuneet toimijat voivat saada näkemyksensä esiin jo valmisteluprosessin aikana.

Asioiden valmistelun poliittisesta luonteesta ja merkityksestä on oltu perillä jo hyvän aikaa, mutta Hajer kollegoineen on yhä enemmän korostanut, että myös toimeenpano on poliittista. Monimutkaisissa tilanteissa on mahdotonta tehdä päätöksiä, jotka määrittelisivät täsmällisesti, miten ne voidaan panna toimeen. Linjahallinnon aiemmin erilliset vastuualueet sekoittuvat toisiinsa. Sen, että jotakin muutosta todella on tapahtunut, osoittaa Suomen hallintomenettelyjen lähihistoriassa kaivoslain muutos havainnollisella ja Talvivaaran skandaalien johdosta myös erityisen ajankohtaisella tavalla. Toimeenpanon avautuminen poliittiseksi ja julkiseksi toteutuu erityisesti aloilla, joilla lainsäädäntö määrittelee puitteet ja toimeenpanoa varten laaditaan myöhemmin toteutus-, hoito- tai käyttösuunnitelma.

Kun sekä päätösten valmistelun että niiden toimeenpanon yhteydessä tehdään enenevässä määrin valintoja, jotka ovat luonteeltaan poliittisia, tiedon ja julkisuuden asema politiikkaprosesseissa on muuttunut. Päätöksenteolle merkityksellistä tietoa hankitaan ja sovelletaan valintojen perusteluksi prosessin kaikissa vaiheissa. Päätöksiä valmistelevien ja niiden toimeenpanosta vastaavien viranomaisten harkintavalta lisääntyy. Tutkijat eivät voi asennoitua toimimaan ulkopuolisin asiantuntijoina, joiden tehtävä on vain välittää tosiasioita koskeva tietämyksensä päätöksentekijöille. Tälle aiemmalle ihanteelle antoi aforistisen ilmauksen Aaron Wildavski: ”*Speaking Truth to Power*” (1979). Sen sijaan tiedon tarpeet tulevat ilmi prosessin kuluessa. Poliittiset vaihtoehdot kehystetään useasta eri näkökulmasta samanaikaisesti, eikä eri vaihtoehtojen merkityksestä käytyjä kiistoja ole mahdollista ratkaista yksinkertaisesti vetoamalla oikeaan tietoon.

”Medioitumisen aikakausi” Hajerin kirjan otsikossa on voimakas ilmaus. Hän esittää perusteluksi, että ongelmien tunnistamisen, merkityksenannon, tiedon moninaisuuden ja päätöstilanteiden häilyvyyden vytyhti on monimutkaistunut ja siksi mediat ovat yhä tärkeämmässä asemassa luodessaan vyyhdistä erilaisia kokonaiskuvia. Tähän kohdistuvan analyysin keskeinen käsite Hajerilla on ”moninaisuuksien politiikka” (*politics of multiplicities*): Poliittisten ongelmien määrittelyt ja yritykset niiden ratkaisemiseksi sekä poliitikkojen lausumat tulevat liitetyiksi useanlaisiin merkityksiin, useanlaisiin yleisöihin ja useanlaisiin julkisuuksiin. Asiat kehkeytyvät vaiheittain ja kietoutuvat toisiinsa vaikeasti ennakoitavilla tavoilla. Ei useinkaan ole mahdollista osoittaa yksikäsitteisesti, kenellä on vastuu jostakin tietyistä vaiheista päätöksenteon kuluessa. Siksi ne vaiheet ja tapahtumat, jotka nousevat median välityksellä julkisuuteen, vaikuttavat erityisen merkityksellisiltä. Hajer esittää tutunomaisen listan median toimintatavoista: media luo tapahtumien taustaksi johdonmukaisilta vaikuttavia tarinoita (tai ”tarinalinjoja”, *storylines*; Hajer 1995), korostaa ristiriitoja, dramatisoi.

Lista vastaa pääpiirteissään mediatutkijoiden vakiintunutta näkemystä, mutta hallinnan muutos aiempaa prosessimaisemmaksi ja verkostomaisemmaksi on tuottanut median toiminnan ja politiikan todellisuuden välille uudenlaisia sidoksia. Media seuraa poliittisten prosessien vaiheita aiempaa lähempää. Uutisoinnin merkitys politiikassa on kasvanut. Samanaikaisesti internetin ansiosta toteutunut median moninaisuus on vaikeuttanut poliittisten prosessien koko kentän hahmottamista. Vähintäänkin facebook-sivustoilla yhdestä ja samasta asiasta elää monta rinnakkaista johdonmukaiseksi tarinaksi kehystettyä tulkintaa. Talvivaaran skandaali sopii tähänkin esimerkiksi.

Hajerin näkemys on, että poliittisen auktoriteetin ytimessä on kyky määrittellä asioiden ja ihmisten merkitys. Verkostomaisen hallinnan ja median toimintatapojen lähentyminen vaikeuttaa auktoriteetin saavuttamista poliittisessa toiminnassa, olipa poliitikon muodollinen asema millainen tahansa. Määrittelyvaltaa ei turvaa myöskään Max Weberin aikanaan korostama poliitikon esiintymisen ja ominaisuuksien tuoma karisma. Ollennainen on poliitikkojen toiminta asiayhteyksissä: toiminnot, jotka luovat ja ylläpitävät arvovaltaa tapahtumien ajallisessa seuraannossa.

Olennaista on myös säilyttää uskottavuuden ja luotettavuuden julkinen kuva. Media kykenee kytkeemään tapahtumakulkujen vaiheet toisiinsa kattavammin kuin kansalaiset. Media voi arvioillaan joko vahvistaa tai murentaa yksittäisten poliitikkojen uskottavuutta ja luotettavuutta.

* * * * *

Esittelin edellä näkemystä hallintojärjestelmän muutoksesta ”hallinnosta hallintaan” ikään kuin se olisi tapahtunut tosiasia, mutta ei asia tietenkään näin yksinkertainen ole. On lähtökohtaisesti epäselvää, viittaako tämäntapainen idea tapahtuneeseen tosiasiaan vai (joidenkin) politiikan ja hallinnon tutkijoiden ajattelussa syntyneeseen normatiiviseen malliin. Tästä Hajer ja hänen kollegansa ovat toki perillä. He ovat omaksuneet tutkimuksellisen strategian, jossa politiikan teon käytännöt valmistelusta toimeenpanoon otetaan seikkaperäisten tapaustutkimusten kohteeksi. Poliittinen prosessi on todellinen, mutta prosessi ei ole tarjolla kriittisen tarkastelun kohteeksi ikään kuin valmiiksi annettuna ja etäisyydeltä. Hajerin ja kollegoiden epistemologinen strategia on seurata mahdollisimman läheltä poliittista prosessia koskevia tulkinnallisia kiistoja, jotka ovat olennainen osa sen todellisuutta. He pyrkivät muuttamaan demokratiaa koskevan debatin normatiivisesta empiiriseksi (Hajer & Wagenaar 2003).

Tutkimusotteen taustalla on politiikka-analyysin (*policy analysis*) perinne, joka sai alkunsa 1950-luvulla Yhdysvalloissa. Virikkeitä antoi yhdysvaltalaisen yhteiskunnallisen ajattelun pragmatismi, etenkin John Dewey. Pragmatistisesti asennoituneet tutkijat, kuten Harold Laswell, Charles Lindblom, Aaron Wildavsky ja kumppanit, kiinnostuivat siitä, millaisista tapahtumakuluista poliittiset prosessit tosiasiaa koostuvat. Tutkimussuuntaa autoitivat vakiintumaan retorisesti onnistuneet kielikuvat, kuten metaforat politiikanteosta ”rämpimisenä” (*muddling through*; Lindblom 1959) ja päätösten toimeenpanosta ”suurten odotusten murskautumisena” (*How great expectations in Washington are dashed in California*; Pressman & Wildavsky 1973).

Politiikka-analyysi korosti näkemystä, että poliittinen prosessi ei pelkisty muodolliseen päätöksentekoon. Se ei myöskään redusoidu taustatekijöihin, kuten tiettyjen toimijoiden keskinäisiin valta-asetelmiin tai vinoutuneisiin taloudellisiin etuihin, eikä sitä myöskään voi johtaa deduktiivisesti yhteiskunnallisista rakenteista, kuten luokkaristiriidoista. Poliitiikan olennaisia aineksia ovat kielenkäyttö, argumentit ja vakuuttaminen, joiden tarkastelu siis nousee keskiöön (Heclo 1972; Majone 1989). Argumentit toki saavat osan voimastaan taustana olevasta evidenssistä, mutta evidenssi ei puhu itsestään omasta puolestaan. Poliittista toimintaa ja toimintaa koskevia tulkintoja ei voi erottaa toisistaan.

Tutkimusstrategiassa tapahtui siirtymä: kieleen, argumentteihin ja merkityksiä luoviin diskursseihin kohdistuvat seikkaperäiset tapaustutkimukset korostuivat kun taas kvantitatiivinen tilastoperusteinen tutkimus jäi taka-alalle.³ Nimitys ”tulkitseva politiikka-analyysi” (*interpretative policy analysis*) on vakiintunut viittaamaan tähän tutkimussuuntaan, johon on sovellettu filosofian kielellistä käännettä jäljitellen sanontaa ”argumentatiivinen käänne” (Fischer & Forester 1993).⁴ John Deweyltä periytyvä näkemys, että julkisuuteen nousevat merkittävät kysymykset luovat omat aktiiviset ”yleisönsä” (tai Veikko Pietilän termein ”julkisensa”) on myös käänteen taustana.⁵ Hajer on erityisesti kiinnittänyt huomiota argumenttien esittämiseen performatiivisena aktina, johon liittyy näytteille panoa ja dramaturgiaa.

Poliittiset argumentit ja niiden tueksi esitetty evidenssi joko elävät julkisuudessa tai katoavat tuntemattomuuteen ja merkityksettömyyteen. Tämä seikka itsessään korostaa politiikan näytteille panon ja dramaturgian merkitystä. Olennainen viime vuosikymmenten tuottama lisä on Hajerin

korostama poliittisten prosessien moninaisuus. Näennäisen yksikäsitteiset asiat kietoutuvat yhteen monien muiden asioiden ja toiminta-alojen kanssa. Viittasin edellä kaivoslain uudistamiseen suomalaisena tuoreena esimerkkinä. Edellinen laki tuli voimaan vuonna 1966 eli jokseenkin äskettäin. Lain uudistamisen teki välttämättömäksi sen kohteen eli kaivosteollisuuden toimintaehdoissa tapahtunut valtava muutos. Työ- ja elinkeinoministeriön uudistusta perustelevassa taustamuistiossa (2008) uudistuksen tarve perusteltiin seuraavasti⁶:

Oikeusnormisto on olennaisesti kehittynyt ja täydentynyt sen jälkeen, kun kaivoslaki tuli voimaan 1966. Kaivoslain ohella malmineitsintään ja kaivostoimintaan sovelletaan useita muita lakeja, muun muassa luonnonsuojelulakia, ympäristönsuojelulakia, vesilakia, lakia ympäristövaikutusten arviointimenettelystä, erämaalakia, maastoliikennelakia, maankäyttö- ja rakennuslakia, säteilylakia ja työturvallisuuslakia sekä saamelaisten kotiseutualueetta, kolttu- aluetta ja poronhoitoaluetta koskevaa lainsäädäntöä. Uraanin kaivos- ja rikastustoimintaan sovelletaan lisäksi ydinenergialakia. Kaivoslain hakemusasioiden käsitteeseen sovelletaan hallintolakia.

Perusoikeusjärjestelmä ja siihen liittyvät tulkinnat ovat muuttuneet. Perusoikeuksien ala on laajentunut koskemaan muun muassa ympäristöön, luonnonsuojeluun ja kansalaisvaikuttamiseen liittyviä näkökohtia. Yksilön asema on korostunut taloudellisia kysymyksiä koskevien perusoikeuksien suojelukohtena. Perusoikeuksien rajoittamista ja erilaisten perusoikeuksien yhteensovittamista koskevat tulkinnat ovat kehittyneet.

Perustelumuiustiossa lueteltujen lakien moninaisuus antaa selvän sanoman: Talvivaaran kaltaisen uudentyyppistä malminerotusmenetelmää käyttävän nikkelikaivoksen perustamista (tai perustamisluvan epäämistä) edeltää prosessi, jota mikään poliittinen tai viranomaistaho ei voi kokonaisuudessaan hallita. Kaivoshankkeen vireillepanon ja toiminnan käynnistymisen välissä on monipolvinen tapahtumakulku, jonka eri vaiheissa on arvioitava mitä moninaisimpia asioita. Ympäristöön liittyvät kysymykset korostuvat, mutta ne yhdistyvät erilaisiin toiminta-aloihin, kuten energiaan, liikenteeseen, yhdyskuntakehitykseen ja niin edelleen (Haila 2008c). Jälkikäteen, jos ja kun asiat ovat menneet vikaan huonosti ennakoitujen luonnontutkijain vuoksi, asetelma latistuu mediajulkisuudessa kyllä–ei–väittäelyksi.⁷

Syyllisten etsiminen jälkikäteen on hedelmätöntä. Yhtä lailla hedelmätöntä olisi projisoida skandaalin jälkeinen kyllä–ei–dikotomia sellaisenaan uusiin kaivoshankkeisiin. Sen sijaan Talvivaaran tapahtumakulku osoittaa, että uudenlaisiin tilanteisiin sopeutuminen edellyttää sosiaalista ja poliittista oppimista tapahtumaketjun aikana. Päätöksenteon kaikissa vaiheissa tulisi kyetä arvioimaan toimeenpanon mahdollisia seurauksia ottaen huomioon kaikki sekä tiedossa olevat että pahoja aavistuksia aiheuttavat tekijät. Tällaiset päätöksenteon kehittämisen tarpeet korostuvat, kun verkostohallinta esitetään normatiiviseksi tavoitteeksi.⁸

Politiikan moninaistumisen tuovat parhaiten ilmi esimerkit. Hajer esittää kirjassaan yhteenvedot kolmesta tapaustutkimuksesta, joiden kohteina olivat [1] Theo van Goghin murha Amsterdamissa marraskuussa 2004; [2] New Yorkin kaksoistornihöyökkäyksen jälkeinen Ground Zero -muistomerkin suunnitteluprosessi; sekä [3] ”hullun lehmän tauti” brittiläisessä julkisessa keskustelussa 1990-luvun jälkipuoliskolla. Tapausten yhteisen piirteen muodostivat tapahtumista muodollisesti vastanneiden poliittisten ja hallinnollisten elinten vaikeudet saavuttaa auktoriteettiasemaa, josta käsin prosessin kulkua olisi voinut hallita. Amsterdamin tapauksessa se lopulta onnistui vähintäänkin kohtuullisesti, kahdessa muussa se epäonnistui surkeasti, joskin eri tavoin.

Julkisuus tekee yhteiskunnalliset prosessit todellisiksi, mutta julkisuus tuo myös ilmi niiden moninaisuuden. Kun lähtökohtana on odottamaton tapahtuma, jollaisesta kaksoistornihiyökkäys on äärimmäinen esimerkki, sitä koskevat uutiset kantavat alusta saakka mukanaan tulkinnallista kehystä. Median välitön vaikutus ilmenee siinä, millaiset teemat alkavat hallita tapahtumaa koskevaa keskustelua ja arviointia. Perustana on kognitiivinen mekanismi, josta psykologi Daniel Kahneman (2011) käyttää nimityksiä ”pohjustaminen” ja ”ankkuroiminen” (*priming, anchoring*): uutisointiin sisältyvä tulkinta muodostaa kiinnnekohdan myöhemmille arvioille. Julkisuudessa esitetyistä tulkinnoista muodostuu itseään vahvistava kehäliike, jonka ansiosta tietynlaiset argumentit ja niitä tukevat seikat saavat erityisen painon. ”Kehämäinen kausaalisuus” on tällaista dynamiikkaa kuvaava malli.⁹

Attribuutti autoritatiivinen liittää Hajerin käsittelemät teemat arvovaltaan. Arvovallan ongelma vaikuttaa ilmeiseltä, mutta sen alla on laajempi kysymys: Millä ehdoilla poliittisen prosessin etenemiseen ylimalkaan voidaan vaikuttaa? Miten yhteiskunnalliset vaikutussuhteet jäsentyvät? Miten muutos yhdessä asiassa (mediajulkisuudessa) tuottaa muutoksen toisessa asiassa (politiikan käytännössä)?

Mekaanisia vuorovaikutuksia, kuten biljardipallojen törmäyksiä, kuvaava malli ei sovellu yhteiskunnallisiin vaikutussuhteisiin. Yhteiskunnalliset vaikutukset ovat välittyneitä. Makrotaloudessa ilmenevää kausaalisuutta selvittänyt Kevin Hoover (2001) esittää, että välityksiä määräävät tekijät voidaan tulkita vaikutussuhteita ehdollistaviksi taustarakenteiksi. Ajatus on uskottava, mutta rakenteet eivät ole suoranaisesti näkösällä. Tarvitaan menetelmä selvittää rakenteellisten ehtojen luonnetta ja vaihtelua.

* * * * *

Poliittista tilannetta ja sen dynamiikkaa kuvataan yleisesti tilallisten metaforien avulla. Muuttuneet olosuhteet muuttavat poliittisen toiminnan ehtoja. Maarten Hajer (2009, 4–6) käyttää monien muiden tutkijoiden tavoin muuttuneita toimintaedellytyksiä tuottavasta tilanteesta metaforaa ”siirtymä” (*dislocation*). Muutosta korostavien tilallisten metaforien avulla pyritään tuomaan ilmi se, että toiminnat ja niiden poliittinen tila muotoutuvat yhdessä. Poliittisten tapahtumien tila ei ole ”säiliö”, jonka tapahtumat ”täyttävät”.

Tapahtumien tilasta esitetty jäsenitys on topologinen malli, jonka avulla pyritään esittämään tutkimuksen kohteena olevan ilmiön mahdollisia muuttumisen tapoja. Mallin perustavan aineksen muodostavat ulottuvuudet, joihin tapahtuva muutosta voidaan suhteuttaa. Ulottuvuudet ovat toisistaan suhteellisen riippumattomia eli ne voidaan mallia spesifioitaessa erottaa toisistaan. Fysikaalisiin muutosprosesseihin sovellettu vaiheavaruus on mallin lähtökohta. Rinnastusta kehittänyt Alan Garfinkel (1981) käytti lähestymistavastaan nimitystä ”selittämisen algebra”. Merkitysten ja ongelmanmäärittelyjen käsitteelliseen tilaan viittaavia vastaavanlaisia ilmauksia ovat ”semanttinen avaruus”, ”ongelma-avaruus” ja ”mahdollisuuksien avaruus” (*semantic space, problem space, possibility space*).¹⁰

Tilan metaforaan perustuvalla mallilla pyritään esittämään sitä, miten uudenlaisia ilmiöitä voidaan suhteuttaa aiemmin vallinneisiin olosuhteisiin. Fysikaalisen vaiheavaruuden ulottuvuuksien suhteen muutos voidaan arvioida käyttäen kardinaaliasteikkoon sidottuja täsmällisiä arvoja, mutta mallin yhteiskunnallisissa sovellutuksissa kvantifointi ei ole mahdollista. Myös ordinaalisella järjestystä ilmaisevalla asteikolla tai jopa karkeilla laadullisilla kriteereillä pääsee kuitenkin hyvin pitkälle (Dyke 1993).

Isabelle Stengers on kiinnostavalla tavalla ottanut ekologian malliksi uutuuden muodostumiselle uudenlaisen toiminnan tuloksena. Stengers soveltaa termiä ”käytäntöjen ekologia” (*ecology of practices*) kehittäessään näkemystä siitä, miten uutuus vakautuu. Taustaksi hän esittää seuraavanlaisen luonnehdinnan ekologiasta (Stengers 2010, 34): ”Ekologia on moninaisuuksien, eriytyvien kausaalisuhteiden ja tarkoittamatta luotujen merkitysten tiede.” Ilmiö, jota hän pyrkii ymmärtämään, on murrosten tuottama uutuus.¹¹ Uudenlaisen toiminnan vakiintuessa toiminnan arviointiperusteet ja toiminta itse muodostuvat samanaikaisesti ”vastavuoroisen kaappauksen” (*reciprocal capture*) seurauksena. Uudenlainen toiminta on *sui generis*, se syntyy omalta perustaltaan ja vakautuu vastavuoroisen kaappauksen välityksellä.

Asetelmaa havainnollistaa maapallon ekologia. Me elämme maapallolla ja tunnemme kokemuksemme ansiosta biosfäärin funktionaalisia periaatteita sangen hyvin. Kykenemme esittämään biosfäärin ekologisesta vakaudesta arvostelmia sekä arvioimaan, millaiset asiat ovat biosfäärin elinvoimalle erityisen tärkeitä. Maapallon ulkopuolelta käsin tällaisia arvostelmia ei voisi esittää. Biosfääri on *sui generis*. Sen funktionaaliset säännöt ovat vakiintuneet – siinä määrin kuin ovat vakiintuneet – vajaan neljän miljardin vuoden kuluessa vastavuoroisten kaappausten tuloksena. Jos biosfääriä ei olisi, ei olisi myöskään siihen vaikuttavia funktionaalisia säännönmukaisuuksia.

Esimerkkinä yhteiskunnallisten käytäntöjen tuottamasta uutuudesta Stengers käyttää Bruno Latourin analyysia siitä, miten kokeellisten menetelmien vahvistamat uudenlaiset tutkimuskohteet vakiintuvat tieteellisissä käytännöissä. Latour viittaa niihin uudissanalla ”faktissi”, jonka kantasanoja ovat ”fakta” ja ”fetissi”. Latourin ajatus on, että tieteen tulokset ovat kiinnittyneitä kokeellisiin menetelmiin tuotettuihin kokonaisuuksiin, jotka antavat sisällön ja kiinnekohdan tieteessä esitettyihin tosiasiaväittämiin (”faktioihin”) mutta kannattelevat myös materiaalisien hahmonsia taakse ulottuvia symbolisia merkityksiä rinnastuen siten niin sanottujen primitiivisten kulttuurien ”fetisseihin”. Faktisveja ei esiinny materiaalisissa hahmoissa missään muualla kuin tutkimuslaboratorioissa. Mikä tahansa monimutkaisia luonnonilmiöitä selvittävä tieteenala tarjoaa tästä luvutoman määrän esimerkkejä.¹²

Faktissien vakiinnuttaminen on vaateliasta tapahtumakulku. Luonnontieteellisten kokeiden täsmällinen toistaminen on paljon vaikeampaa ja itse asiassa myös harvinaisempaa kuin yleensä kuvitellaan. Lisäksi faktissit asettavat velvoitteita tutkijoille, jotka käyttävät niitä työssään hyväkseen. Faktissit ovat voimakkaita nimenomaan siksi, että ne ovat materiaalisia konstruktioita. Uutuus on niiden olennainen piirre. Uutuudet rakentuvat aiemmin luotujen faktissien varaan, ja koko rakennelman vakauden edellytys on, että faktissien aineellisia ehtoja kunnioitetaan.

Isabelle Stengers hahmottelee ekologia-analogiansa avulla sitä, miten vastavuoroisen kaappauksen tuottamien uusien merkitysten arviointiperusteet vakautuvat. Asetelma pätee myös inhimillisiin yhteiskunnallisiin käytäntöihin nähden. Hän toteaa, että omaksumiemme käytäntöjen muodostamaa populaatiota voidaan tarkastella ekologiassa, jossa käytännöt luovat arvoja ja merkityksiä taustanaan aiemmin luodut arvot ja merkitykset. Ekologinen tausta-analogia nostaa kuin itsestään esiin kysymyksiä, jotka koskevat uusien käytäntöjen vaikutuksia. Stengers korostaa, että käytännöt ja niille annetut merkitykset syntyvät samanaikaisesti, joten hänen näkemyksensä irtautuu teorian ja käytännön dualismista sekä tarpeesta arvioida teoreettisia näkemyksiä (eli konstruktioita) ikään kuin irrallisina. Käsite ”konstruktioismi” saa mielekkään merkityksen: jokaisen vakiintuvan konstruktion perustana on tietynlainen käytäntö, joka on yhdistyneenä muihin samankaltaisiin käytäntöihin.

Maarten Hajerin käyttämä metafora siirtymä (*dislocation*) voidaan edellä esitetyn mukaisesti tulkita muutokseksi, joka tapahtuu poliittisten käytäntöjen ekologisissa ehdoissa. Vakiintuneiden toimintojen rinnalle kehittyä mahdollisuuksia omaksua uudenlaisia poliittisesti vaikuttavia toi-

mintatapoja. Aika on asetelman olennainen tekijä. Aika tuo lisää ulottuvuuksia ja vaihtelua siihen mahdollisuuksien avaruuteen, jossa vaikutussuhteiden muutosta koetetaan kuvata. Tapahtumakulut luovat ajan, mutta ajan topologiaan sisältyy kontingenssin tuottama epävarmuus: alunperin samankaltaiset tapahtumakulut voivat erkaantua toisistaan (Haila 2008a).

* * * * *

Poliittinen toiminta muotoutuu tilassa ja luo itselleen tilan, jonka ehtoja voidaan kuvata tilaa rajavina ulottuvuuksina. Mutta tila on kuvaannollinen. Tilan ulottuvuuksia on kyettävä täsmentämään siten, että sen esittämästä mallista on todella hyötyä.

Giandomenico Majone (1989) viittaa politiikan ehtoja arvioidessaan luonnontieteen kehityksessä ilmenneeseen periaatteeseen, että usein on kaikkein tärkeintä saada selville se, mikä on mahdotonta. Tärkein tuntemamme luonnon laki, termodynamiikan toinen pääsääntö, ei kerro, mitä tapahtuu; se kertoo, mitä ei tapahdu. Mahdottomuuksien tunnistaminen asettaa ehdot sille, millaisiin tavoitteisiin on mielekästä pyrkiä.

Majone käyttää mahdollisen ja mahdottoman ehtojen selvittämisestä nimitystä ”toteutettavuuden analyysi” (*feasibility analysis*). Sen ensimmäinen vaihe on arvioida mahdottomuuksien rajoja ja sulkea pois vaihtoehdot, jotka rikkovat niitä vastaan. Yhteiskunnallisten mahdottomuuksien arvioinnissa todellisuuden ja tulkintojen välinen ero on kuitenkin hämärä. Mahdottomuuksien eri muunnokset – tekniset keinot, taloudelliset resurssit, instituutioiden jäykkyys, luutuneet uskomukset, urautuneet toimintatavat, lukkiutuneet poliittiset suhdanteet ja niin edelleen – ovat hetkellisesti yhtä merkityksellisiä. Muunnosten merkitys kuitenkin muuttuu ajan myötä eritahaisesti. Näin ollen analyysin toinen vaihe on koetella erilaisten mahdottomuuksien rajoja, testata toiminnan ehtoja ja koettaa muuttaa mahdoton mahdolliseksi.

Tilalliset metaforat tulevat kiinnostaviksi sillä edellytyksellä, että tutkimuksen kohteena olevaan kehityskulkuun vaikuttavat tekijät kytetään nimeämään tilaa rajaaviksi ulottuvuuksiksi. Luonnontutkijat ovat tässä yhteiskuntatutkijoihin verrattuina etuoikeutettuja. Klassinen biljardipallojen törmäilystä johdettu käsitys kausaalisuudesta voidaan esittää kaksikulotteisessa vaiheavaruudessa (ks. Ekeland 2004). Luonnontieteen historiassa ongelmallisempi vaikutussuhteen tyyppi on ollut ilman välitöntä kosketusta toteutuva ”kaukovaikutus”, mutta se ratkaistiin jo 1800-luvulla käsitteellä ”kenttä”, jota kyettiin laskennallisesti hallitsemaan.¹³

Herbert Simon päätteli aikanaan, että yhteiskunnalliset vaikutussuhteet ovat rinnasteisia fyysikaaliseen kaukovaikutukseen. Hän kiteytti mahdollista mekanismia koskevan intuitionsa aforistiseksi sanonnaksi ”*No influence without communication*” (Simon 1977, 52). Simonin ajatus on perin juurin uskottava. Lisäksi se tarjoaa kiinnostavan näkökulman arvioida medioissa tapahtuvan muutoksen merkitystä poliittisen toiminnan ekologiaan.

Julkisen kommunikaation ehdot ovat moninaiset, mutta media on aloitteen tekijän asemassa. Ei silti ole perusteltua olettaa, että median vaikutukselle voitaisiin antaa yksi kokonaisuutta edustava kuvaus. Paljon uskottavampaa on, että vaikuttamisen tapoja on lukuisia ja erilaiset muunnokset vaikuttavat erilaisissa tilanteissa. Esitän seuraavassa luettelonomaisesti tekijöitä, jotka voi tulkita ulottuvuuksiksi poliittista toimintatilaa jäsentävässä topologisessa mallissa.

Ilmeinen ja alati ajankohtainen ulottuvuus tulee ilmi autoritaaristen tai autoritaarisuutta tavoittelevien poliittisten toimijoiden tarpeesta hallita mediaa. Silvio Berlusconiin menestys Italiassa ja oikeistolaisen hallinnon vahvistuminen Unkarissa tulevat helposti mieleen esimerkkeinä. Myöskään Putinin Venäjä ei ole kovin kaukana tästä asetelmasta.

Toisen helposti havaittavan ulottuvuuden tuo ilmi Risto Uimosen (2009) kuvaus siitä, miten media voi vaikuttaa poliitikkojen julkisuuskuvaan ja kohtaloihin. Uimonen esittää aineistokseen 36 tarinaa median ryöpytykseen joutuneista poliitikoista tai julkisuuden henkilöistä Jaakko Lassilasta Markku Kauppiseen. Sen, ovatko syytökset aina olleet perusteltuja, hän jättää taitavasti lukijan arvioitavaksi. Ilmeiseksi kuitenkin tulee, että uutisoinnin aiheuttamaa alkuperäistä tahraa on vaikeaa ellei mahdotonta pestä pois, vaikka syytös osoittautuisi perättömäksi.

Julkisen keskustelun aihepiiriin määrittely on kolmas poliittista toimintatilaa jäsentävä ulottuvuus. Koska keskustelun avauksella on erityinen merkitys, yksittäisten toimittajien periaatteessa mahdollista vaikuttaa huomattavasti tapahtumakulkuihin kiinnittämällä keskustelun lähtöasetelma. Tämä korostuu kulttuuria koskevassa uutisoinnissa, koska kulttuurin arviointiperusteet ovat jatkuvassa muutoksessa. Hyvän osoituksen median kyvystä pohjustaa keskustelua uudenslaisista hankkeista tarjoaa Guggenheim Helsinki -suunnitelma: kun sen valmistelu tuli julkiseksi tammi-kuussa 2011, *Helsingin Sanomien* kulttuuritoimituksella oli kuin ihmeen kaupalla valmiina reportaasi Guggenheimin Bilbaon museosta.

Tuore ja minua erityisesti kiinnostava esimerkki siitä, miten julkistamisen tapa määrää keskustelun ehtoja, on *Helsingin Sanomien* ennakkoavistuksena esittämä uutinen Natura-alueiden vaikutusarviointin vaikutuksesta Östersundomin liitosalueen suunnitteluun. Otsikko oli seuraava: ”Östersundomin rantatontit voi unohtaa, itämetron linjaus uusiksi. Helsingin Östersundomin Natura-alueet vaativat ympärilleen odotettua isomman suojavyöhykkeen” (10.2.2013).

Uutisen taustana on luonnonsuojelun lainsäädäntö, jonka mukaan Natura-alueet edellyttävät tiukkaa suojelua. Alueiden läheisyyteen suunniteltujen ympäristöä muuttavien toimien mahdolliset vaikutukset Natura-alueisiin on arvioitava etukäteen. Helsingin Östersundomin liitosalueelle suunnittelema asuinalue on tällainen hanke. Arvion hankkeen vaikutuksista laati konsultti. Uutisen otsikko on erikoislaatuinen siksi, että konsultin laatima selvitys on tavattoman heikkotasoinen eikä asiallisesti anna tukea asiasta laaditulle uutiselle. Huomattakoon, että uutisen aihe ei itse asiassa ole valmistunut selvitys vaan ne päätelmät, joihin valmistuneen selvityksen oletettiin antavan perustelut.¹⁴

Kunelius ja kumppanit (2009) tuovat laajan haastatteluaineiston perusteella näkyviin olennaisen poliittista toimintaa rajaavan ulottuvuuden: millaiseksi poliittiset toimijat itse arvioivat median vaikutuksen omiin toimiinsa ja päätöksiinsä. Aineisto tuo ilmi sen, että mediatutkijoiden paljastamat mekanismit, kuten uutisoinnin vaikutus keskustelun kohteiden määrittymiseen (*agenda setting*) sekä toimijoiden arvioihin omien kannanottojensa rajoista, ovat edelleen todellisia. Kuten tekijät toteavat, poliittisten toimijoiden voi olla vaikea arvioida median määrittelemiä oman toimintansa ehtoja. Ilmeiseksi kuitenkin tulee, että media luo eräänlaisen vallan kentän, johon poliittisten toimijoiden on suhteutettava omat tekemisensä. Todelliset ja kuvitellut suhteet menevät tässäkin sekaisin.

Median poliittiseen rooliin on tapana soveltaa uutisoinnin itsenäisyyttä korostavia lausumia kuten ”neljäs valtiomahti”, ”vallan vahtikoira” ja niin edelleen. Maarten Hajer ei toki kiellä tätä, mutta hänen ajatuksensa politiikan ”medioitumisesta” menee pidemmälle: poliittinen hallinta (*governance*) ”on itsessään medioitunut” (Hajer 2009, 37). Media luo julkisen semanttisen tilan, jossa arvioidaan jo tehtyjen päätösten lisäksi valmisteilla olevia hankkeita ja niiden valmisteluun sisällytettyjä seikkoja. Tätä muutosta ei kannata arvioida ”myönteinen–kielteinen”-akselilla. Sekä myönteiset että kielteiset piirteet tulevat todellisiksi yksityiskohdissa.

Erityisen suuri merkitys on luultavasti sillä, että media vaikuttaa yleiseen käsitykseen poliittista toimintaa määrittävien mahdollisuuksien ja mahdottomuuksien luonteesta. Yhteiskunnallisella

alueella todellinen ja kuviteltu sekoittuvat toisiinsa, mutta sekoittumista rajoittavat jotkut yleisesti hyväksytyt reunaehdot. Mihin kysymyksiin reunaehdot kiteytyvät, ja kuka ne tunnistaa? Valtakunnan turvallisuus on varamasti reunaehto, mutta milloin se on uhattuna? Valtakunnan varallisuus on myös reunaehto, mutta millaisin toimin varallisuuden säilymistä tulisi tukea?

Käsitykset julkisen politiikan mahdollisuuksista ja mahdottomuuksista rakentuvat osatekijöistä, jotka on tärkeää pitää erillään toisistaan. Majone (1989) kuvaa niitä käyttäen kolmiulotteista jäsenystä: Aineisto on se, mikä on kerättävissä havainnoimalla ja tapahtumia kirjaamalla arviotaessa toiminnan ehtoja määrittäviä seikkoja. Informaatio on se, mikä saadaan kootusta aineistosta tiivistettyä toimintaehtoja koskevien arvostelmien perusteluksi. Evidenssi on se, johon vedoten esitetään perusteita pitää tiettyjä arvostelmia oikeina tai virheellisinä.

Parhaimmillaan poliittisen prosessin ja median läheneminen voisi johtaa siihen, että prosessin kaikissa vaiheissa kyettäisiin pitämään aineisto, informaatio ja evidenssi erillään toisistaan ja käyttämään tilanteen arvioinnissa sitä, mikä on kussakin vaiheessa erityisen merkityksellistä. Edellä esittämäni Östersundom uutisointi on esimerkki siitä, miten toimittaja hyppäsi käyttämään konsultin raportista saamaansa ennakkotietoa suoraan evidenssinä Helsingin laatimaa kaavaluonnosta vastaan arvioimatta sitä, antavatko konsultin kokoama aineisto ja hänen siitä tiivistämänsä informaatio päätelmälle tukea.¹⁵

Isabelle Stengersin esittämä ekologia-analogia auttaa nostamaan asetelmasta esiin olennaisen piirteen. Stengersin analogia ei pysähdy siihen, että päätöksenteon olosuhteet vaikuttavat päätökseen, kuten ympäristöolot vaikuttavat eliöiden menestymiseen. Analogian ydin on siinä, että uudenlaiset toiminnat luovat ”vastavuoroisen kaappauksen” mekanismin avulla arvioinnilleen perustelut. On löydettävä tapa johtaa uudenlaisten kehityskulkujen arvioinnille perusteet kokemuksesta olettamatta kuitenkaan, että ne muodostuisivat suoraviivaisina empiirisinä päätelminä.

Tulkitsevan politiikka-analyysin tutkimusote soveltuu tähän asetelmaan. Tutkimusote lähenee toimintatutkimusta: pyrkimys on seurata poliittisia prosesseja lähietäisyydeltä ja parantaa argumentaation tasoa, selvittää mikä kelpaa evidenssiksi minkinlaiselle väittämälle. Siten toimintäsääntöjen kokemusperäinen arvioiminen tulee sisällytetyksi tutkimusasetelmaan (March & Olsen 2006). Medialla voi olla tässä olennainen osuus.

Ei ole mitään syytä olettaa, että media olisi lähtökohtaisesti demokratiaa ja yhteisen edun toteutumista vastustava instituutio, vaikka esimerkit sen vaikutusvallasta kantavat helposti pääpainoisen negatiivista leimaa. Valtamediasta riippumaton julkinen keskustelu on tietysti osaltaan ”vallan vahtikoiran” vahtikoira, ja hyvä näin. Mutta tavoitteen voi asettaa kunnianhimoisemmaksi. Lopputulokseksi voisi muodostua julkisen keskustelun piirissä toteutuva sosiaalisen oppimisen kehäliike, jonka osapuolina ovat poliitikot ja viranomaiset, media sekä keskustelun virittämät moninaiset julkiset.

VIITTEET

1. Erityisesti Hajer (1995, 2003), Hajer & Versteeg (2005) sekä Hajer & Wagenaar (2003). *Governance*-näkömyksen taustaa politiikan ja hallinnon tutkimuksen raja-alueilla esittelevät esimerkiksi Kooiman (1993) ja Pierre (2000).
2. Sekä tulopoliitikalle että maankäyttösopimuksille voidaan toki antaa vaihtelevia arvosanoja ”myönteinen–kielteinen” -jatkomolla, mutta valmistelumekanismena ne ovat osallistujajoukoltaan rajoitettuja.
3. Tutkimusstrategian muutos oli rinnakkainen tapaustutkimusten yleistymiselle yhteiskuntatutkimuksessa laajemmin (Ragin & Becker 1992).
4. Kuten akateemiseen asetelmaan kuuluu, tulkitsevan politiikka-analyysin harjoittajat ovat jo hyvän aikaa kokoontuneet

vuositaisiin konferensseihin, ja Routledge julkaisee alan aikakauslehteä *Critical Policy Analysis*, joka on ehtinyt seitsemänteen vuosikertaansa. Suomenkielinen tutkimussuuntaa esittelevä artikkelikokoelma on kustantajan arvioitavana (Häikiö & Leino, käsikirjoitus).

5. Dewey (2006) on aiheen klassikko; ks. myös Pietilä (2010).
6. Muistio osoitteessa http://www.tem.fi/files/20265/taustamuistio_071008_.pdf (16.3.2013).
7. Kuten arvata saattaa, Talvivaaran tapaus on ollut hedelmällinen keskustelunaihe ympäristöpolitiikan peruskursseilla. Ihmetystä herätti syksyllä 2012 esimerkiksi se, että sateiseen edelliseen kesään ei oltu varauduttu kunnolla. Onko poikkeuksellisen sateinen kesä ”ennakoimaton luonnonolo” vai odotettavissa oleva tilanne, johon ilman muuta tulisi varautua?
8. ”Sulkeuma” (*closure*) on käyttökelpoinen tekninen termi kuvaamaan ongelmanmäärittelyä ja ratkaisumahdollisuuksien yhteensopivuutta (Dyke 1988; Haila 2008b). Joan Jasak (2013) pitää sulkeuman ehtojen selkiytymistä olennaisena sosiaalisen oppimisen tavoitteena.
9. Kehämäisen kausaalisuuden ideaa on sovellettu lukuisilla epälineaaristen muutos- ja kehitysprosessien dynamiikkaa selvittävillä aloilla; Dyke (1999) soveltaa ideaa tulkinnaansa siitä, miten esteettiset ideaalit muodostivat 1800-luvulla Yhdysvaltojen keskiluokan kulttuurista identiteettiä kokoavan ytimen. Rinnakkainen ilmaus on kehityskulun ”kaapautuminen” (*entrapment*), ks. Dyke (2006).
10. ”Avaruus” on hiukan onneton suomenkielinen vastine, mutta se on konkreettisisa yhteyksissä kuitenkin parempi kuin ”tila”, joka on altis tuottamaan sekaannusta laatumääreeseen viittaavan merkitysluottuvuutensa vuoksi. Tälle suomenkielen ongelmalle tuskin on yhtä selkeää ratkaisua. Nyrkkisääntö voisi olla, että termi ”tila” on sovelias, kun se assosioituu vastakohtaan ”suuri vs. pieni”, ja kelvoton, kun se assosioituu vastakohtaan ”hyvä vs. huono”.
11. Stengersin ajattelun taustalla vaikuttavat tässä erityisesti Edgar Morin sekä Gilles Deleuze ja Félix Guattari.
12. Latour (2010), faktissin ideasta ks. Haila (2012).
13. Maxwellin sähkömagneettiset kentät ja Einsteinin gravitaatiokenttä kiteytyivät murroksen tutkimuksellisesti perusteltuina ”faktisseina”.
14. Laadin yhdessä FT Pertti Rannan kanssa konsultin avioraportista lausunnon Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston toimeksiannosta ja tutustuin siinä yhteydessä siihen perusteellisesti. Sekä avioraportti että laatimamme lausunto ovat julkisia asiakirjoja, ks. <http://yhteinenostersundom.fi/yleiskaava/aineistot/> (25.3.2013).
15. Palaan vielä kerran Talvivaaran tapaukseen. Jossakin hankkeen arvioinnin vaiheessa jollekulle on täytynyt juolahtaa mieleen, että sadeveden kertyminen kaivoksen jättiläismäisen laajalle ja kattamattomalle liuotuskentälle voi muodostaa poikkeuksellisen sateisena vuonna ongelman. Mihin tämä aavistus hävisi?

KIRJALLISUUS

- Dewey, John (2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Vastapaino, Tampere.
- Dyke, Chuck (1993) ”Extralogical Excavations. Philosophy in the Age of Shovelry”. Teoksessa J. Caputo & M. Yount (toim.) *Foucault and the Critique of Institutions*. Pennsylvania State University Press, Philadelphia: 102–126.
- Dyke, Chuck (1999) ”Bourdieuian Dynamics: the American Middle-class Self-constructs”. Teoksessa Richard Shusterman (toim.) *Bourdieu. A Critical Reader*. Blackwell, New York: 192–213.
- Dyke, Chuck (2006) ”Primer. On Thinking Dynamically about the Human Ecological Condition”. Teoksessa Haila, Yrjö & Chuck Dyke (toim.) *How Nature Speaks. The Dynamics of the Human Ecological Condition*. Duke University Press, Durham, NC: 279–301.
- Ekeland, Ivar (2004) *Paras mahdollisista maailmoista. Matematiikka ja kohtalo*. Art House, Helsinki.
- Fischer, Frank & John Forester (toim.) (1993) *The Argumentative Turn in Policy Analysis and Planning*. Duke University Press, Durham, NC.
- Garfinkel, Alan (1981) *Forms of Explanation. Rethinking the Questions in Social Theory*. Yale University Press, New Haven.

- Haila, Yrjö (2008a) "Elämän ajat". *tiede & edistys* 33, 205–224.
- Haila, Yrjö (2008b) "Unity vs. Disunity of Environmental Governance in the Baltic Sea Region". Teoksessa Marko Joas, Detlef Jahn & Kristine Kern (toim.) *Governing a Common Sea – The Continuing Change in the Patterns of Baltic Sea Region Governance*. Earthscan, Lontoo: 193–212
- Haila, Yrjö (2008c) "Ympäristön politisoituminen ja oikeuden refleksiivisyyden haaste". Teoksessa Samuli Hurri (toim.) *Demokraattisen oikeuden ehdot. Kritiikki, politiikka, kulttuuri*. Tutkijaliitto, Helsinki: 270–280.
- Haila, Yrjö (2012) "Hengenviljelyn kentät ja puutarhat". *niin & näin* 19(1), 52–58.
- Hajer, Maarten (1995) *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Policy Process*. Oxford University Press, Oxford.
- Hajer, Maarten (2003) "Policy without polity? Policy analysis and the institutional void". *Policy Sciences* 36, 175–195.
- Hajer, Maarten (2009) *Authoritative Governance. Policy-making in the Age of Mediatization*. Oxford University Press, Oxford.
- Hajer, Maarten & Hendrik Wagenaar (toim.) (2003) *Deliberative Policy Analysis. Understanding Governance in the Network Society*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Hajer, Maarten & Wytse Versteeg (2005) "A decade of discourse analysis of environmental politics: achievements, challenges, perspectives". *Journal of Environmental Policy and Planning* 7, 175–184.
- Heclo, Hugh H. (1972) "Policy analysis". *British Journal of Political Science* 2, 83–108.
- Hoover, Kevin D. (2001) *Causality in Macroeconomics*. Cambridge University Press.
- Häikiö, Liisa & Helena Leino (toim.) (käsikirjoitus) *Puhdasta politiikkaa. Jobdatus tulkitsevaan politiikka-analyysiin*.
- Jasak, Joan (2013). *The Play of Language in Ecological Policymaking*. Doctoral Dissertation, Temple University.
- Kahneman, Daniel (2011) *Thinking Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux, NY.
- Kooiman J. (toim.) (1993) *Modern Governance: New Government-Society Interactions*. Sage, London.
- Kunelius, Risto, Elina Noppari & Esa Reunanen (2009) *Media vallan verkoissa*. TaY, Tiedotusopin laitos, Tampere.
- Latour, Bruno (2010) *On the Modern Cult of the Factish Gods*. Duke University Press, Durham, NC.
- Lindblom CE. 1959 "The science of 'muddling through'". *Public Administration Review* 19, 79–88.
- Majone, Giandomenico (1989) *Evidence, Argument, And Persuasion in the Policy Process*. Yale University Press, New Haven.
- March, James G. & Johan P. Olsen (2006) "The logic of appropriateness". Teoksessa Michael Mora, Martin Rein & Robert F. Goodin (toim.) *The Oxford Handbook of Public Policy*. Oxford University Press, Oxford: 689–708.
- Pierre, J. (toim.) (2000) *Debating Governance*. Oxford University Press, Oxford.
- Pietilä, Veikko & julkisuuspiiri (2010) *Julkisot, yleisöt ja media: suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere University Press, Tampere.
- Pressman, Jeffrey L. & Aaron Wildavsky (1973) *Implementation. How Great Expectations in Washington Are Dashed in Oakland, Or, Why It's Amazing That Federal Programs Work at All This Being a Saga of the Economic Development Administration as Told by Two Sympathetic Observers Who Seek to Build Morals on a Foundation of Ruined Hopes*. University of California Press, Berkeley.
- Ragin, Charles C. & Howard S. Becker (1992) *What Is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Simon, Herbert (1977) *Models of Discovery*. D. Reidel, Dordrecht.
- Stengers, Isabelle (2010) *Cosmopolitics I*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Uimonen, Risto (2009). *Median mabti. Kuinka journalistit käyttävät valtaa ja pakottavat maan mabtarvat eroamaan*. WSOY, Helsinki.
- Wildavsky, Aaron (1979) *Speaking Truth to Power: the Art and Craft of Policy Analysis*. Little, Brown & Co, Boston.